
Обнова Византије на Балкану 1018. године

Велика је част и задовољство да најавим започињање рада XVIII научног скупа „Ниш и Византија“. У прилици смо да поздравимо бројне истраживаче и научнике који су и ове године, као и низа ранијих, дошли да у дане када обележавамо сећање на Светог цара Константина и царицу Јелену, саопште своје научне резултате. Први научни скуп посвећен Нишу и Византији, сада већ далеке 2002. године, био је замишљен са високим амбицијама да се уз учешће еминентних научника и истраживача осветли касноантичко и рановизантијско наслеђе не само града Ниша већ и византијског света уопште. Било је храбро предвиђено да се ова окупљања понављају редовно сваке године у првој недељи јуна месеца. И поред успеха већ на првом кораку, у том тешком и смутном времену транзиције и још сасвим неизвесним путевима опоравка урушене економије, било је тешко и замислити да ће ова велика замисао бити остварена и у годинама које су долазиле. Међутим, ентузијазам појединаца, чија имена нећу помињати јер су нам знана, затим учешће Универзитета и Епархије, а посебно помоћ и гостопримство града Ниша, омогућили су да се све препреке и проблеми превазиђу. И не само да су научни скупови редовно одржавани већ су и сва научна саопштења редовно објављивана у добро уређеним годишњим Зборницима радова.

У протеклим годинама у Нишу је са својим саопштењима учествовало више стотина научника и истраживача не само из Србије већ и земаља некадашњег византијског света – Грчке, Бугарске, Македоније, Турске, као и из других крајева Европе. Од почетних амбициозних корака протоком времена научни симпозијум „Ниш и Византија“ прерастао је у један од најеминентнијих традиционалних скупова византолога који се у нашем времену одржавају у свету. Бројни научници су управо овде саопштавајући резултате својих истраживања допринели да се допуне, а у појединим случајевима и измене, сазнања о касноантичком и рановизантијском раздобљу. Посебно место у овим проучавањима имао је град Ниш, чија је рана историја у тим трагањима значајно обогатена. Овај древни град заузео је тако видно место у културном мозаику европске повести. Нова сазнања до којих је дошло, редовно објављивана у Зборнику радова са сваког годишњег скупа постала су тако доступна научницима широм света.

Током протекле готово две деценије неки од ових научних скупова били су посвећени посебно значајним темама касноантичке и рановизантијске историје, односно раздобљима када је град Naissus, данашњи Ниш, спадао у ред значајнијих урбаних средишта Римске империје. Поменимо само

веома успешне научне скупове посвећене темама које су имале за циљ да новим сазнањима дају допринос обележавању јубилеја 1700. година од издавања Миланског едикта, којим је обележно прихватање Хришћанства као званичне религије Царства.

Следећи ову вишегодишњу традицију и главна тема нашег данашњег скупа посвећена је једном значајном јубилеју – хиљадугодишњици успостављања Охридске архиепископије. Ово духовно средиште столећима је имало изузетан значај за балканске народе. Победе ромејског цара Василија II, крунисане успехом 1018. године, омогућиле су обнову власти Царства у оквирима некадашњих граница на Дунаву и Сави. У том процесу обнове и успостављања државне власти у запоседнутим областима Балкана, од изузетног значаја је било заснивање аутокефалне Охридске архиепископије, непосредно зависне од цара. Та, може се рећи нова црквена организација, заснована на трима царским повељама, имала је апсолутну духовну власт на подручјима Централног и Источног Балкана, односно областима у којима ће током друге половине XII века нићи нове државе Срба и Бугара. Нажалост, то изузетно значајно рано раздобље деловања Охридске архиепископије остало је до данас недовољно проучено. У оквирима овог новог црквеног средишта нашле су се епископије у оновременим српским земљама, у Браничеву, Београду, Нишу, Призрену и посебно у Расу. За нашу историју ово црквено средиште је од посебног значаја. Током целог XII века то је био нуклеус уз који је стварана средњовековна Србија, нова држава којома ће два наредна столећа успешно владати династија Немањића.

За разлику од писане историјске грађе, која је углавном позната, материјални остаци који сведоче о том раном раздобљу деловања Охридске архиепископије још увек су веома оскудни и недовољно, не само истражени већ ни проучени. Пред нама је широк истраживачки изазов у који се треба упустити, нарочито на пољу археологије где се крију многа нова сазнања. У питању је дугорочни подухват коме нови подстрек треба да пружи и наш данашњи научни скуп. Саопштења која ћемо чути надам се да ће бити, да се фигуративни изразим, нове коцкице једног сложеног мозаика, који треба да допуни слику давног раздобља XI и XII века. То је прилика да колеге размене мишљења о темама којима се баве и допуне своја и наша сазнања. Са том мишљу желим свим учесницима овог научног скупа успешан рад.

*др Марко Поповић, научни саветник
Археолошког института Београд,
(Говор са свечаног отварања симпозијума
„Ниш и Византија XVII“)*